

Yaşama(ma)nın İçinden Bir Ses Duyuluyor: "İntihar"

İpek SAK

Özet

"Değerlendirme" insanın bir varolma şartı, bir insan fenomenidir. Biz "kişi olarak insanı", onun başarılarını ve etiğe ilişkin olan şeyleri değerlendirme kapsamına katabiliriz. Bu bağlamda kendime konu edindiğim 'intihar'ın genel itibariyle sosyolojik ve psikolojik bir olgu olmasının yanında ve hatta ötesinde felsefede ve felsefece ne gibi izdüşümleri olduğundan da bahsedeceğim. Esas olarak üzerinde durmayı arzuladığım noktaysa bugüne dek intihara karşı gerçekleşen o genel, olumsuz tavrın, bir başka yönden de değerlendirilebilir özelliklerinin olduğunu göstermeye çalışmak olacak. Bu bağlamda da pek çok düşüncünün bir eleştirisini yapacak ve toplum tarafından kötü ve acınilacak bir eylem olarak nitelendirilen intihara farklı bir açıdan da bakılmasını sağlamaya çalışacağım.

Anahtar kelimeler: İntihar, etik, felsefi tavır, toplumun intihara bakışı.

Abstract

The Voice Coming form the Inside of Living and/or being not Living the Life: "Suicide"

"Evaluating" is one of the conditions of men's existence, a phenomenon of men. We can consider 'the man as an individual', his/her successes and the things related to ethics in the context of evaluation. In this sense, I will mention generally on my subject "suicide" philosophically and in philosophy in addition to, or even rather than, its being a sociological and psychological phenomenon. Indeed the point I want to emphasize will be trying to show you that there are some other aspects of suicide, apart from the general, negative attitude grown towards it thus far. Thus, I will do the criticism of many thoughts and try to help you to see the term "suicide" that is seen as a bad, pitiable action by the society, from an other point of view.

Key words: Suicide, ethics, philosophical attitude, the attitude of society towards suicide.

Benim bu yazıda yapacağım, intihar olgusunu tartışmaya açıp, bu konu hakkında şu ana dek süregelen genel yargıların kısaca bir eleştirisini yapmak olacaktır. Bu bağlamda tartışmaya açacağım intiharın hem sosyolojik hem de psikolojik bir olgu olmağının yanında ve hatta ötesinde felsefede ve felsefece ne gibi izdüşümleri olduğundan da bahsedeceğim. Fakat tüm bunları yaparken de bu genel yargı eleştirisinin aynı zamanda bir savunusunun da olmadığını başta belirtmeliyim. Çünkü felsefi tavrın "kanıtlanamamış ya da yeterince bilgi sahibi olunmayan bir konu ya da problem için yargıda bulunmama veya belirsiz kalma" (Çüçen 2001: 47) halinden yola çıkarak yazımın sonunda bir sonuç ya da bir yargı belirtmeyeceğim. Şöyle ki intihar tartışmasının odağını oluşturan 'yaşamın değeri'nin karşısında 'intihar'ın gerçekliği ve bu noktada da benim herhangi bir tarafta konumlanmamın yazımın sonunda akıllarda oluşabilecek bir soru işaretini önleyebileceği kaygısından dolayı herhangi bir savın savunucusu da olmayacağım. Tüm bunlardan hareketle, intiharla ilgili olarak burada görülecek olan şudur ki, intihar eden kişinin kendisini değerlendirmeye tabi tutan kişilerce aşağılanması, bu durumun psikolojinin bakış açısına göre hastalıklı bir tavır olarak görülmesi, sosyolojininse buna yönelik olarak öznenin bireyselliğini belli ölçüde saf dışı bırakarak tavrıyla ilgili olarak bir eleştiriyi içermektedir. Nasıl ki değerlendirme insanın bir varolma şartı ve bir insan fenomeniye biz kendimizi, başkalarını, kişi olarak insanı, onun başarılarını ve etiğe ilişkin olan şeyleri değerlendirmeye kapsamına katabiliyorsak, işte burada da yapacağım intiharla ilgili olarak budur. Yani bugüne kadar gelmiş olan pek çok olumlu ve olumsuz değerlendirme tavrını bir arada sunup, intihar konusunda akıllarda ilk anda oluşan o genel tavrın bir başka yönden de değerlendirilebilir olduğunu anlatmaya çalışmak olacaktır.

Öncelikle kişinin kendi yaşamına son verme yani intiharı seçme olanağı vardır. Çünkü intihar bir eylemdir ve kişi istediği takdirde bunu şöyle veya böyle gerçekleştirebilir. İnsanın sahip olduğu olanaklar çerçevesinde bu eylemin niteliğini incelediğimizde, hemen hemen tüm felsefe tarihi boyunca filozofların yaşamla ilgili olarak gerçekleştirdikleri tüm söylemleri ölüme ve intihara karşı da yorumlamak mümkün olacaktır.

Eski Yunan'daki ilk filozofların intihara olan yaklaşımlarına baktığımızda genel anlamıyla karşı çıkan bir tavır sergilediklerini görmekteyiz. Yunanlılar keder, yurtseverlik veya onursuz bir duruma düşmeme gibi geçerli nedenleri olmadıkça yaşamlarına son vermeleri tepkisel bir tavra maruz kalır. Puthagorasçılar ise intiharı hiç tereddüt etmeden reddederler; çünkü onlara göre, hayat tanrıların bir disiplindir. Platon *Phaedon*'da nasıl ki; "Nöbet bekleyen asker kulübesini terk etme şansına sahip değilse, insan da istediği zaman kendi canına kıyma lüksüne sahip değildir." (2001: 62) der. Aristoteles ise daha keskin bir tavrıyla intiharı devlete karşı bir saldırı olarak nitelendirir. Stoacılar baktığımızdaysa bu tavrın birden yön değiştirmiş ve yumuşamış bir halini görürüz. Stoacı intiharın özü, bilinçli bir karar oluşundadır. Neyin katlanılabilir, neyin katlanılamaz olduğunu araştıran bir hayat felsefesinden doğmuş bir öz, bilinç soyluluğudur. Şöyle ki Stoacı metinlerin çoğu Libanius'tan alınan intihar öğütleriyle doludur ve en önemlilerinden biri olan Seneca'ya göre intihar kişiyi özgürlüğe götüren bir yoldur.

Batı dünyasına egemen olan Hristiyanlık anlayışındaysa 'insanın hayatının Tanrı'ya ait olması' fikri ve bu dönemde dinle felsefenin iç içe oluşu, intiharın oldukça düşük bir

oranda gerçekleşmesinin nedenlerindedir. A. Alvarez'in de dediği gibi; "Neyse ki benim burada intihara ciddi bir araştırma konusu olarak eğilirken aradaki acıyı soyut istatistiklere indirgeyerek olayın asıl anlamını görmezlikten gelecek bir bilimsel tutum sergilemek olmayacak" (1999: 12). Ancak gelecek yüzyıllarda –özellikle 20. yüzyıldan başlayarak devam etmekte olan süreçte– intiharın bilinen bir gerçek olma olgusunun yanında ve hatta ötesinde sık sık başvuru bir eylem olması sanırım buna dikkat etmemizi gerektirmekte. Henüz 18. yüzyılda ki filozofların genel anlamıyla intihara bakışlarını değerlendirdiğimizde bile dönemin genel karakteristik yapısına uygun bir biçimde insanın özgürce eylemesinden yola çıkarak intiharı olumlu bir tavır sergiledikleri görülmektedir. 1735'te İsveçli filozof John Robeck haklı, doğru ve istenilir bir eylem olarak intiharın uzun, Stoacı bir savunusunu yapmış;¹ sonra tüm mallarını bağışlayıp kendini Weser'in sularına bırakarak savunduğu ilkeleri özenle uygulamıştır. Koyu bir rasyonalist olan Voltaire için bile bu, tamamen akılcı bir intihardır (a.e., 119).

Rönesans'ın intihara karşı tavrını Ortaçağ'dan ayıran nokta, ise yaşam ve ölüm gibi sorunların tartışılmasında bireycilikte ısrar edilmesi ve bunların çok daha açıkça sorgulanmasıdır. 19. yüzyıla geldiğimizdeyse Schopenhauer intiharı yaşamın tüm büyük acılarına ve olağanüstü sıkıntılara rağmen kurtuluşun bu büyük acıları çekerken arınıp, insanın büyük bir değişim geçirerek kendisinin üzerine yükseleceğini söylemesiyle duruşunun yaşamdan yana olduğunu gösterir. Aynı şekilde, intiharı felsefenin tek sorunu yapan ve bunu da 'hiçbir sorun yoktur ki çözülemediğinde insanı ölüme götürsün' diyerek anlamlandıran Albert Camus'nün de yaşamın saçmalığına karşı yine de intiharı olumlamadığını ve esas olanın insanın bu saçmayı bilip kabul etmesi, bu anlamsız hayatın yine de yaşanması gerektiğini söylemesi bize bugüne kadar intihar eden kişilere nasıl tepkisel yaklaşığımızın felsefe tarihince belli duruşlarını göstermektedir.

Son dönemlerde intihara karşı olan tutumun şekil değiştirmesinde en etkili nedenlerden biri de kuşkusuz ki dinsel ilkelerin geçerliliğini yitirmesidir. Buna rağmen intiharın yine de suçlanmayı hak eden bir anlayışa tabi tutulduğu görülür. Bir zamanlar bu karşı çıkışın nedenleri intihara günah olduğu nedeniyle atfedilen değerlerken, şimdiyse kişisel ve ahlaki bir ayıp, kendini küçük düşürücü ve utanç verici bir eylem hatta bir tür hastalık -delilik- gözüyle bakılıyor olması rahatsız edici tavrılardandır. 18. yüzyılın yergi yazarlarından Prof. Joad bu durumu şöyle ifade etmiştir; "İngiltere'de intihar etmemelisin, eğer başaramazsan bir suçlu, başarırsan da cinnet geçirmiş bir deli olursun" (a.e., 55) sözleri bu yaklaşımın bir ifadesi niteliğindedir.

Freud'un ilk çalışmalarında ortaya koyduğu, intiharı yön değiştirmiş cinayet, objeden uzaklaştırıp kişinin kendisine yönelttiği bir düşmanlık olarak niteleyen kuramıysa, psikanalizin intihar olgusu üzerindeki oldukça ilginç tutumlarından birisidir. Freud'un çağdaşı Adler'e göreyse -Freud'un aksine- kişiliğin merkezi bilinçtir. İnsan bilinçli bir varlıktır ve davranışlarının nedenlerinin, eksikliklerinin, ulaşmak istediği amaçların neler olduğunun da bilincindedir. Çok uzun bir süre boyunca intihar problemini herhangi bir akıl hastalığı teşhisi koyarak halletme yöntemine giden psikiyatri bunun yanında depresyonun da intihar bunalımına yol açan belirleyici

¹ Stoacılar intiharın kişiyi özgürlüğe götüren bir yol olduğu inancını savunmuşlardır.

etmenlerden biri olduğu görüşüyle her intiharı bizatihi bir akıl hastalığı olan depresyona bağlamıştır. Böylelikle de intihar edenleri bir bakıma sorumluluktan azat eder. Her türlü etik olanak ile birlikte özgürce ve düşünerek seçme yeteneğinin de ellerinden alınmasına neden olur. Oysa ki bir başka görüşse uzun ve dayanılması zor bir depresyondan çıkan kişinin içinden geçmiş olduğu cehennemi tekrar yaşamak korkusuyla özgürce ve düşünerek gönüllü ölümü seçebilir olduğu şeklindedir. Virigina Woolf ve Sylvia Plath örneklerinde olduğu gibi...² İntiharı psikopatolojik yoldan açıklamaya çalışan Delmas'a göre intiharda önemli olan nokta insandaki ölüm isteği ve iradesidir. İntihar determinizminin tamamen kişisel bir determinizm olduğunu söyleyen Delmas; "Kişi yaşamak mümkünken ölümü seçer" der. Psikiyatrislerin intihardan çıkarttığı tüm bu anlamlar belki bazı şeyleri açıklayabilir ama yavaş yavaş gelişen, uzun ve gizli bir süreç olan intihar tüm bunlarla konumlandırılmaz.

İntihara dışardan bakanlar için bu olay çoğunlukla anlamsız ve bir çeşit sapkınlık olarak görülebilir. İntihar eden yadsınmaktadır çünkü o da her şeyi tamamen yadsımıştır. "Zaten intihar ya duygusal bir sarhoşluk içinde ki gençlerin bir edimi, ya kötü havalardan veya irksal taşkınlıkların bir ürünü ya da aklın dengesinin bozulması sonucu birden bire gerçekleşen sapkıncı, normal olmayan bir eylemdir..." şeklindeki değerlendirmeler, ölümün kaçınılmazlığı ve intiharı bu dünyaya ait bir seçme olayı olarak değerlendirebileceğimiz ihtimalini gözden kaçırmamıza neden olur. Çünkü yaşadığı hayatın değersizliğine inanan insan, insan olmağı bakımından gerçekleştirdiği pek çok olanağın yine de kendisini kısırlaştırdığına, dünyanın insanı pasifleştirdiğine ve bunun sonucu olarak da yabancılaştırdığına inanır. Tüm bunların yanında insan ilişkilerinin insani öznenen soyutlanması gerçeği ve bunlara benzer pek çok durum kimi zaman akıllara intiharın bir alternatif olarak görülebilme fikrini de getirir. Modern çağda söylenen 'her kişinin bir akla sahip olduğu'nun saptanması ama bunun yanında da 'akıl yolu birdir' savunusunun karşılığında hareketle intiharın bireyin kendi seçimi sonucu gerçekleştirdiği bir edim olabilirliliğinin yanında eylemin dışarıdan değerlendirilmesine olanak sağlayıcı bir tavrın birlikte gerçekleştiği de görülmektedir. İntihar probleminin bir birey probleminden çok bir sosyal probleme tekabül ettiğini düşünen sosyolojik yaklaşımlara karşı topluluktan kaynaklanan nesnel değer ve kurallar her ne olursa olsun, bir özne, kişisel durumun içinde en akılcı karar olduğunu düşündüğü bir gönüllü ölüm mantığını da seçebilir düşüncesi benim şu anda yapmaya çalıştığımız çift yönlü görüşüğü açık kılmakta. Jean Améry; intihar eden kişinin zorunlulukla delirmiş olan ya da akıl sağlığı yerinde olmayan kişi olmadığını onun içinde bulunduğu anlam-sızlık halinin bu durumların bir anlamdaşı değil de sadece bu anlam-sızlık halinin *en üstün iyi* olarak düşünülen yaşamın sıradan mantığından farklı bir yol izlediği görüşündedir. Bu anlamda intihar, ona göre, bir şeyi yapma özgürlüğüne sahip olur. Gönüllü ölüm özgürlüğün bizatihi kendisi olmasa da özgürlüğün bir yoludur.

İşte kimi zamanlarda intiharlar üzerine bu tür söylemler ve düşünceler de olmuştur. Sanırım tüm bunların sonunda genelin kabul ettiği şekilde düşünmek ve her biri tek tek değerlendirmeye tabi tutulabilecek intihar olaylarına karşı gerçekleştirdiğimiz tüm bu olumsuz tavırların aslında değişebilir yönlerinin de olabileceğini gördük. Peki o zaman

² V. Woolf ve S. Plath yaşadıkları uzun depresyon dönemlerinden sonra intihar etmişlerdir.

kişinin sorunu bir tür akıl hastalığından ibaret değilse, toplumsal koşullar bireyin kendini öldürmesi gibi ciddi bir sonla bitecek kadar dayanılmaz değilse ve eğer kişi insan olmağının getirdiği olanaklara da sahipse ve buna rağmen intiharı gerçekleştirmişse o zaman gerçek sorun nedir? Yoksa hayat hep söylenmekte olduğu gibi yaşanmaya değer bir hayat değil midir?

Kaynakça

- ALVAREZ, A. (1999) *İntihar Kan Dökücü Tanrı*, çev. Zuhâl Çil Sarıkaya, Öteki Yayınevi, Ankara.
- VOLANT, Eric (2005) *İntiharlar Sözlüğü*, çev. Turhan Ilgaz, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- ÇÜÇEN, A. Kadir (2001) *Felsefeye Giriş*, Asa Yayınları, Bursa.
- CAMUS, Albert (2004) *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul.
- KUÇURADİ, Ioanna (2003) *İnsan ve Değerleri*, TFK, Ankara.
- PLATON (2001) *Phaedon*, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- <http://www.intihar.de/psikolojik.htm>